

מסכת ערכין פרק ג' - "יש בערכין"

1. יג, ב - יד, א

מתניתין

יש בערכין - להקל ולהחמיר,
ובשדה אחוזה - להקל ולהחמיר,
ובשור המועד שהמית העבד - להקל ולהחמיר,
באונס ובמפתה ובמוציא שם רע - להקל ולהחמיר.

"יש בערכין - להקל ולהחמיר" - ביצד?
אחד שהעריך: את הנאה שבישראל,
ואת הפעור שבישראל - נותן חמשים סלע.
ואם אמר: "הרי דמיו עלי" - נותן את שוויו.

גמרא

"יש בערכין להקל ולהחמיר, ביצד?
אחד שהעריך את הנאה שבישראל,
ואת הפעור שבישראל - נותן חמשים סלע."
"בישראל" - אין, בגוים לא.

לימא מתניתין דלא כרבי מאיר,
דתנן:
גוי.

רבי מאיר אומר:
נערה, אבל לא מעריך (ערכין ה:)?

אפילו תימא רבי מאיר,
הוא הדין דאפילו גוי נמי,
אֵלָא אַמְלֵתָא אַגַּב אֹרְחִיָּה קַמְשָׁמַע לֵן,
כְּדַרְבּ יְהוּדָה אָמַר רַב,
דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב:
אָסוּר לְאָדָם שְׂיֵאמַר: "כְּמָה נָאָה גוֹי זֶה".

וליתני: 'את הנאה שבישראל ואת הפעור שפגוים!'

בחד אומה - קמיירי,
בתרי אומה - לא מיירי.

ולא?!

והא קתני: "הגדולה שבכהונה ואת הקטנה שבישראל!"

התם - חד אומה הוא,
אלא מקדיש הוא דקדישי כהנים טפי.

ואיבעית אימא:
אידי דקא בעי למתני סיפא שדה אחוזה, דבישראל הוא דמשפחת לה, בגוי לא משפחת לה.
דלאו בני אחוזה נינהו,
משום הכי קתני לה בישראל.

רש"י

מתני'
להקל. נאה שבישראל. שוה
מאה מנה אין נותן אלא ני סלע.
להחמיר. שהמעריך הכעור
שבישראל אפי' אינו שוה אלא ה'
סלעים נותן ני סלעים מן עשרים
עד בן סי':
בשדה אחוזה. במקדיש שדה
אחוזה:
שהעריך. שאמר ערך פלוני עלי:

גמ'

בעובד כוכבים לא. שאם אמר
ישראל ערך עובד כוכבים פלוני
עלי לא אמר כלום דעובד כוכבים
אינו נערך:
נערך אבל לא מעריך. טעמא
מפרש בפ"ק (לעיל דף ה:):
מילתא אגב אורחיה קמ"ל. דלא
תנא את הנאה שבכנענים לפי
שאסור להזכיר שם נוי על כנעני
כדרב יהודה דכתיב (דברים ז)
לא תחנם לא תתן להם חן:
והא קתני. גבי אונס ומפתה:
את הקטנה שבישראל ואת
הגדולה שבכהונה. אלמא
בתרתי אומי קא מיירי:
בעובד כוכבים לא משכחת לה.
דין שדה אחוזה שיהא פודהו
בחמשים שקל כסף אלא בשויו
דלאו בני אחוזה בארץ ישראל
נינהו:

2. יד, א-ב

רש"י

מתני'

אחד המקדיש שדה בחולת המחוז. סביבות עיר שאינה חשובה כ"כ מפני מדרס הרגלים חולת סביבות כמו מחול הכרם (כלאים פ"ד מ"א) (ל"א) מחוז עיר ל"א מחוז שם מקום שלא היו שדותיו חשובין:

פרדיסות סבסטי. כרמים של אותו מקום ומעולים הם מאוד: **נותן**. מי שפודה אותם בין בעלים בין אדם אחר בבית זרע חומר שעורים חמשים שקל כסף אם תחלת היובל היה ואם לא מגרע לפי השנים שעברו סלע ופונדיון לשנה כדכתיב קרא:

אחד שדה אחוזה כו'. דכולהו מיפרקי בני שקלים:

שדה אחוזה. אם בעלים פודין אותה מוסיפין חומש על החמישים כדכתיב (ויקרא כז) ואם גאל יגאל את השדה המקדיש וגו':

ובשדה מקנה אין נותן חומש. כדמפרש בגמ':

גמ'

בעין יפה מקדיש. אילנות לבד וקרקע לבד ולא שיפדה אילנות אגב קרקע:

פרדיסות. היינו כרמים נטועים וקתני חמשים שקל אלמא נפדין אילנות אגב קרקע:

ראויה. ואינה נטועה: **אין לי**. נפדה בני שקלים אלא בית זרע שראוי לזריעה:

פודה. האילנות בשויהן וחוזר ופודה קרקע ושדה מ"מ דקאמר לא קאי אלא אקרקע:

הקדיש שלשה אילנות. נטועין ומפוזרין כסדרן ממטע עשרה לבית סאה שאם היו עשרה מפוזרין כדרך אלו היו מחזיקין בית סאה זו היא דין נטיעת אילנות וכל קרקע שביניהם צריך להם לפיכך אם הקדישו ה"ז הקדיש קרקע שביניהם וכל אילנות קטנים שביניהם:

פחות מיכן. אם נטועין בפחות ממטע עשרה לבית סאה או ביותר מיכן אין זה סדר נטיעת אילנות ולא הקדיש אלא אילנות וכשהוא פודן פודה בשויהן:

זה אחר זה. לא קנה הקדש קרקע שאין קנין קרקע אלא לגי אילנות כדאמר בבבא בתרא:

ולא עוד. ולא אלו בלבד נפדין בשויהן שאין עמהן הקדש קרקע כלל:

אלא אפי' הקדיש האילנות. שאינן נטועים כסדר:

ואח"כ הקדיש קרקע. דאיכא למימר ליפרקו אגב ארעייהו אפי' הכי הואיל ולא קדשו יחד פודה אילנות בשויהן והקרקע נפדית בית זרע נ' שקלים:

תיבתא לרב הונא. מרישא דהיכא דהקדישן יחד נפדין אגב קרקע:

מתניתין

"בשדה אחוזה - להקל ולהחמיר."

ביצד?

אחד המקדיש בחולת המחוז,

ואחד המקדיש בפרדיסות סבסטי - נותן בבית זרע חומר שעורים, חמשים שקל כסף.

ובשדה מקנה - נותן את שויו.

רבי אליעזר אומר:

אחד שדה מקנה ואחד שדה אחוזה.

מה בין שדה אחוזה לשדה מקנה?

שבשדה אחוזה - הוא נותן חומש,

ובשדה מקנה - אינו נותן חומש.

גמרא

אמר רב הונא:

הקדיש שדה מליאה אילנות,

כשהוא פודן - פודה אילנות בשויון,

וחוזר ופודה קרקע בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף.

אלמא קסבר רב הונא:

אדם מקדיש בעין יפה מקדיש.

איתיביה רב נחמן לרב הונא:

"אחד המקדיש בחולת המחוז,

ואחד המקדיש בפרדיסות סבסטי,

נותן בבית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף!"

אמר ליה:

ראויה לפרדיסות קאמינא.

איתיביה:

"בית זרע" ¹⁰⁷ (ויקרא כז, טז) - אין לי אלא בית זרע,

שדה גפנים,

ושדה קנים,

ושדה אילנות - מניין?

תלמוד לומר: "שדה" (ויקרא כז, טז) מכל מקום!"

אמר ליה:

הכא נמי פודה, וחוזר ופודה.

איתיביה:

"הקדיש שלשה אילנות,

ממטע עשרה לבית סאה - הרי זה הקדיש את הקרקע.

ואת האילנות שביניהם,

כשהוא פודה - פודה בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף.

פחות מיכן,

או יתר על כן,

או שהקדישן בזה אחר זה - הרי זה לא הקדיש: לא את הקרקע,

ולא את האילנות שביניהם.

ולא עוד,

אלא אפילו הקדיש אילנותיו ואחר כך הקדיש קרקע -

כשהוא פודה - פודה את האילנות בשויהן,

וחוזר ופודה קרקע בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף!"

¹⁰⁷ ואם משדה אחוזה: קדיש איש לה' והיה ערקה לפי זרעו זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף

ר"י

הקדיש את כולה. כל אשר בתוכה:

ר' שמעון אומר לא הקדיש. אילנות שבה:

אלא חרוב המורכב וסדן השקמה. שהם זקנים וגדולים מאד ויונקים משדה הקדש טפי משאר אילנות והכי מפורש בבי"ב סדן [השקמה] דדרך שקמין לקוף אותם כדי שיגדלו בעובי וקודם שנקצץ קרי ליה בתולת שקמה ולאחר קציצה קרי ליה סדן השקמה הכי תניא במסי' נדה (דף ח.):

ליזיל בתר פדיון. והואיל ובשעת פדיון יש קרקע עם האילנות:

ליפרקו אגב ארעייהו. ואעי'ג דבשעת הקדש הקדישן בפני עצמם:

והקדישה ואח"כ מת אביו. אעי'ג דבשעת הקדש הואי שדה מקנה הואיל ולאחר שמת אביו הוי שדה אחוזה:

מנין שתהא לפניו כשדה אחוזה. ונפדית בחמשים שקלים ולא בשויה:

תלמוד לומר וכו'. שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה יש לה דין שדה מקנה לפדות בשויה יצתה זו כו':

ואח"כ הקדישה. דבשעת הקדש הויא שדה אחוזה אבל הקדישה ואח"כ מת אביו אינה אלא כשדה מקנה:

אי משום קרא. דאשר לא משדה אחוזתו דלמא לאו למעוטי הקדישה ואח"כ מת אביו אלא למעוטי מת אביו ואח"כ הקדישה וכדריש ליה רבי מאיר:

בתר פדיון. וכיון דבשעת פדיון מת אביו הויא לה שדה אחוזה: א"כ. דלכדר' מאיר הוא דאתא לכתוב רחמנא וכו':

וכי תימא: הָכָא נָמִי, פְּוֹדָה וְחוֹזֵר וּפְוֹדָה - הָא מְדַסִּיפָא: "פְּוֹדָה וְחוֹזֵר וּפְוֹדָה", מְכַלְל דְרִישָׁא לָא!

אָלָא, הָא מַנִּי? רַבִּי שְׁמַעוֹן הִיא, דְאָמַר: מְקַדֵּשׁ בְּעֵזֶן רְעָה מְקַדֵּשׁ.

דְתַנֵּיא:

"הַמְקַדֵּשׁ אֶת הַשָּׂדֶה - הַקְדִּישׁ אֶת כּוֹלָהּ.

רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר:

לֹא הַקְדִּישׁ, אֲלָא חֲרוֹב הַמּוֹרְכָב וּסְדָן הַשְּׁקָמָה".

אִי רַבִּי שְׁמַעוֹן,

אִמָּא סִיפָא: "וְלֹא עוֹד, אֲלָא אֶפִּילוּ הַקְדִּישׁ אֵילָנוֹתָיו וְאַחַר כֵּן הַקְדִּישׁ קֶרְקַע, בְּשָׂהוּא פְוֹדָה - פְּוֹדָה אֶת הָאֵילָנוֹת בְּשׂוּיָהוּן.

וְחוֹזֵר וּפְוֹדָה בֵּית זֶרַע חוֹמֵר שְׁעוּרִים בְּחַמְשִׁים שְׁקָל כֶּסֶף".

וְאִי רַבִּי שְׁמַעוֹן - לִיזִיל בְּתֵר פְּדִיוֹן, וְלִפְרָקוּ אֲגַב אֶרְעֵייהוּ,

דְהָא שְׁמַעִינָן לִיה לְרַבִּי שְׁמַעוֹן דְאִזִּיל בְּתֵר פְּדִיוֹן!

דְתַנֵּיא:

"מִנִּין לְלוֹקַח שָׂדֶה מֵאֲבִיו, וְהַקְדִּישָׁה,

וְאַחַר כֵּן מֵת אֲבִיו, מִנִּין שֶׁתֵּהָא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה אַחוּזָה?

תְּלַמּוּד לּוֹמֵר: "וְאִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשָּׂדֶה אַחוּזָה"¹⁰⁸ (ויקרא כז, כב),

שָׂדֶה שְׂאִינָה רְאוּיָה לְהִיֹּת שָׂדֶה אַחוּזָה,

יִצְתָה זֹו שְׂרְאוּיָה לְהִיֹּת שָׂדֶה אַחוּזָה,

דְבַרִּי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שְׁמַעוֹן.

רַבִּי מֵאִיר אָמַר:

מִנִּין לְלוֹקַח שָׂדֶה מֵאֲבִיו, וּמֵת אֲבִיו, וְאַחַר כֵּן הַקְדִּישָׁה -

מִנִּין שֶׁתֵּהָא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה אַחוּזָה?

תְּלַמּוּד לּוֹמֵר: "אִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשָּׂדֶה אַחוּזָה"¹⁰⁸ (ויקרא כז, כב) -

שָׂדֶה שְׂאִינָה שָׂדֶה אַחוּזָה,

יִצְתָה זֹו - שֶׁהִיא שָׂדֶה אַחוּזָה".

וְאִילָנֵי¹⁰⁹ לְרַבִּי יְהוּדָה וְלְרַבִּי שְׁמַעוֹן, אֶפִּילוּ הַקְדִּישָׁה וְאַחַר כֵּן מֵת אָבִי, שָׂדֶה אַחוּזָה הָיָא.

מֵאִי טַעְמָא?

אִי מִשּׁוּם קָרָא - קָרָא לְכַדְרֵי מֵאִיר הוּא דְאֶתְּמַא!

אֲלָא לָאוּ מִשּׁוּם דְאִזִּיל בְּתֵר פְּדִיוֹן.

אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק:

רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שְׁמַעוֹן קָרָא אֲשַׁכְּחוּ וְדָרוּשׁ,

אִם כּוֹן, לְכַתּוּב רַחֲמָנָא: "אִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא אַחוּזָה", מֵאִי "מִשָּׂדֶה"?

שָׂדֶה שְׂאִינָה רְאוּיָה לְהִיֹּת שָׂדֶה אַחוּזָה.

¹⁰⁸ וְאִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשָּׂדֶה אַחוּזָה יְקַדֵּשׁ לָהּ

¹⁰⁹ הגהות הב"ח

יד,ב

3. יד, ב

רש"י

פודן בשויהן. ואע"ג דאחוזה
 נינהו:
לא גאלם. ומכרם גזבר לאחר:
יוצאין לכהנים ביובל. כדכתיב
 (ויקרא כז) ואם לא יגאל וגוי
 וכתיב והיה השדה בצאתו ביובל
 וגו':
שדה אמר רחמנא. והיה השדה
 בצאתו ביובל וגוי (שם):
פחות משתי שנים. ואע"ג
 דמוכר קרקע לחבירו אין רשאי
 לגאול עד שתהא שתי שנים ביד
 הלוקח כדכתיב (שם כה) במספר
 שני תבואות וגו':
**לא גאלם אין יוצאין לכהנים
 ביובל.** אם מכרם גזבר לאחר:

אמר רב פפא:
 הקדיש טרשין - פודן בשוין.

מאי טעמא?

"בית זרע"¹¹⁰ (במדבר כז, טז) אמר רחמנא,
 והני לאו בני זריעה נינהו.
 לא גאלן - יוצאין לפנהנים¹¹¹ ביובל¹¹² (במדבר כז, כ-כא).

מאי טעמא?

"שדה" (במדבר כז, כא) אמר רחמנא, כל דהו.

מכר טרשין - נגאלין פחות משתי שנים.

מאי טעמא?

"מספר שני תבואות"¹¹³ (ויקרא כה, טו) אמר רחמנא,
 והאי לאו בני תבואה נינהו.
 לא גאלן - חוזרת לפעלים ביובל.

מאי טעמא?

"ושב לאחזתו"¹¹⁴ (ויקרא כה, כח) אמר רחמנא,
 והאי נמי אחזתה היא.

"הקדיש אילנות - פודה בשויהן".

מאי טעמא?

"בית זרע" אמר רחמנא,
 ולא אילנות.

לא גאלן - אין יוצאין לפנהנים ביובל,
 "והיה השדה" (ויקרא כז, כא) אמר רחמנא,
 ולא אילנות.

מכר אילנות - אין נגאלין פחות משתי שנים.

מאי טעמא?

"שני תבואות" (ויקרא כה, טו) אמר רחמנא,
 והני בני תבואות נינהו.
 לא גאלן - אין חוזרת לפעלים ביובל.

מאי טעמא?

"ושב לאחזתו" (ויקרא כה, כז) אמר רחמנא,
 ולא לאילנות.

¹¹⁰ ואם משדה אחזתו קדיש איש לה' והיה ערקה לפי זרעו זרע המר שעדים בהמשים שקל כסף
¹¹¹ שיטה מקובצת.

¹¹² כ ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. פא והיה השדה בצאתו ביובל קדש לה' משדה החרם לפהו תהיה אחזתו

¹¹³ במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואות ימכר לך

¹¹⁴ ואם לא מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היובל ויצא ביובל ושב לאחזתו

רש"י

ליפרקו אגב ארעייהו. מקום מושב האילן ולהדרו לבעלים אגב ארעייהו אם מכרן והגיע היובל ואמאי אמר מכר אילנות ולא גאלם אין חוזרין לבעלים ביובל:
משיפולא. מקום מושב האילן עד תהומו:
מחמת טענה. שטוענו שהזכיר לו שם קרקע:

אמר מר:

"הקדיש אילנות - פודה בשוין".

אמאי? וליקדשו אגב ארעייהו וליפרקוה אגב ארעייהו!

וכי תימא: אילנות - אקדיש, ארעא - לא אקדיש.

והאמרי נהרדעי: מאן דמזבן ליה דקלא לחבריה, קני ליה משיפולא ועד תהומא!

לאו מי איתמר עלה בכא מחמת טענה.

4. יד, ב

רש"י

שדה מקנה. כתיב (שם כז) וחשב לו הכהן את מכסת הערכך: **לפי שנאמר**. בגאולת שדה אחוזה זרע חומר שעורים: **ת"ל מכסת**. מנין דמיו דהיינו שויין: **נאמר כאן**. בשדה מקנה ולהלן בשדה אחוזה: **דבר קצוב**. חמשים כסף: **מי אית להו הך גזירה שוה**. דוחשב ומפקי ליה לחומש למילף חומש אשדה מקנה משדה אחוזה: **חומש בשדה אחוזה**. ובמקדיש בית בפרשת בחקתי וחומש דבהמה טמאה וטהורה ומעשר שני נמי התם כתיב: **תניא כוותיה דרבא**. דאין חומש בשדה מקנה: **ולא מטעמיה**. דאילו טעמא דרבא מדגלי חומש בכל הנך דוכתי וטעמא דברייתא מדחיקישו לערכין לאדם שהעריך עצמו או חברו:

שדה מקנה - נותן שויו.

[רבי אליעזר אומר:

אחד שדה מקנה ואחד שדה אחוזה].

תנו רבנן:

"מכסת" 115 (ויקרא כז, כג) - **מה בא ללמוד?**

לפי שנאמר: "זרע חמר שעורים בחמשים שקל כסף" 116 (ויקרא כז, טז),

יכול אף שדה מקנה בן?

תלמוד לומר: "מכסת".

רבי אליעזר אומר:

נאמר כאן: "וחשב" (ויקרא כז, כג), ונאמר להלן: "וחשב" 117 (ויקרא כז, יח),

מה להלן - דבר קצוב,

אף כאן - דבר קצוב."

איבעיא להו:

רבנן אית להו גזירה שנה, ומפקין ליה לחומש,

או דלמא:

לית להו גזירה שנה,

ולית להו חומש?

אמר רבא:

מסתברא לית להו גזירה שנה,

מדגלי רחמנא חומש גבי שדה אחוזה,

וגבי מקדיש ביתו (ויקרא כז, טו),

הווי ליה: שני כתובין הבאין כאחד - כל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.

ולמאן דאמר: "מלמדין",

מדגלי רחמנא: חומש במעשר,

בבהמה טהורה,

ובבהמה טמאה (ויקרא כז, כז) - הנה ליה טובא,

ואין מלמדין.

תניא כוותיה דרבא, ולא מטעמיה:

תניא:

"מכסת הערקה" (ויקרא כז, כג) - הקישו הפתוב לערכין,

מה ערכין - אין מוסיף חומש,

אף שדה מקנה - אין מוסיף חומש."

¹¹⁵ וחשב לו הכהן את מכסת הערקה עד שנת היבל ונתן את הערקה ביום ההוא קדש לה'

¹¹⁶ ואם משדה אחוזה וקדיש איש לה' והיה ערקה לפי זרעו זרע חמר שעורים בחמשים שקל כסף

¹¹⁷ ואם אחר היבל וקדיש שדהו וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת עד שנת היבל ונגרע מערקה

5. יד, ב

רש"י

מתני'

המית בן חורין נותן שויו. דכתיב במועד (שמות כא) אם כופר יושת עליו וגוי ותניא בב"ק (דף מ.) ונתן פדיון נפשו דמי נזק: חבל בזה ובזה. בין בעבד בין בבן חורין ולא המיתו משלם נזק שלם:

גמ'

במועד אין בתם לא. אסיפא קאי דקתני חבל בזה ובזה כו' דרישא פשיטא לן דקנס דעבד לא שייך בתם דכתיב בתם ובעל השור נקי ואמרי' בב"ק כפי' שור שנגח ארבעה וחמשה (דף מב.) נקי מדמי עבד וקתני נמי המית בן חורין נותן שויו ודמי כופר לא שייך בתם דהתם נמי אמרינן נקי מחצי כופר:

אף תם שחבל באדם וכו'. בב"ק כפי' המניח את הכד שני שוורים תמים שחבלו זה בזה כו' ר' עקיבא אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם והיינו במותר אם חבל גם האדם בשור ושמו בית דין חבלה שבאדם יותר על חבלה שבשור בעל השור משלם אותו מותר נזק שלם אלמא תם שחבל באדם משלם נזק שלם:

אידי דבעי למיתני סיפא המית עבד המית בן חורין כו'. משום הכי נקט ברישא מועד והאי דקאמר סיפא לאו סיפא ממש אלא סיפא דרישא היא דמועד ברישא קתני לה:

מתניתין

"בשור המועד שהמית את העבד - להקל ולהחמיר? ביצד?"

אחד שהמית: את הנאה שבבעבדים,

ואת הפעור שבבעבדים - נותן שלשים סלע (שמות כא, לב),

המית בן חורין - נותן שויו.

חבל בזה ובזה - נותן נזק שלם.

גמרא

במועד - אין,

בתם - לא.

לימא מתניתין דלא פרי' עקיבא,

דתנן:

"רבי עקיבא אומר:

אף תם שחבל באדם - משלם במותר נזק שלם" (בבא קמא לג.).

אפילו תימא רבי עקיבא,

הוא הדין דאפילו תם נמי,

ואידי דקא בעי למתנא סיפא: "המית עבד ... המית בן חורין" דבמועד הוא דמשפחת לה,

בתם לא משפחת לה,

משום הכי קתני מועד.

6. יד, ב - טו, א

רפ"י

מתני'

פגם. מפרש בכתובות (ד' מ.). שמין אותה כמה אדם רוצה ליתן בין שפחה בתולה לשפחה בעולה להשיאה לעבדו שיש לו קורת רוח הימנו:

גמי'

מכל מילי. ובושת ופגם לא ליתבי ליה:

בעל בת הדיוטות כו'. בתמיה אבל השתא כי יהיב בושת יש חילוק בין בת מלכים לבת הדיוטות:

אילו באו עליה שנים אחד שלא כדרכה. תחילה ואח"כ בא עליה זה כדרכה דאכתי הואי בתולה ואית לה קנס [ויאמרו] זה שבעל פגומה דליכא בושת כולי האי יהיב נ' סלעים ואילו בעל בתולה שלימה לא יהיב נמי אלא חמשים אבל השתא גבי בושת איכא חילוק דיהיב דמי בושת לשלימה טפי מפגומה:

מוכה שחין. דהוי פגום דומיא דנבעלה שלא כדרכה:

תחת אשר עינה. רישיה דקרא ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף וגוי' (דברים כב) דמשמע הני חמשים כסף יתן בשביל קנס העינוי ומדאיצטריך למכתב הכי מכלל דמיחייב מילי אחרנייתא כגון בושת ופגם דלאו קנסא דעינוי נינהו דבלאו עינוי נמי איכא בושת ופגם היינו נזק ששורה פחות מבתחילה:

מתניתין

"באונס ובמפתה להקל ולהחמיר".

ביצד?

אחד שאנס ופיתה: את גדולה שבכהונה,

ואת הקטנה שבישראל - נותן חמשים סלעים¹¹⁸ (דברים כב, כח-כט).

והבושת והפגם - הכל לפי המבייש והמתבייש.

גמרא

אמאי?

אימא: חמשים סלעים אמר רחמנא מכל מילי!

אמר רב זעירא:

יאמרו: בעל בת מלכים חמשים, בעל בת הדיוטות חמשים!?

אמר ליה אביי:

אי הכי, גבי עבד נמי, יאמרו: עבד נוקב מרגלית - שלישים, עבד עושה מעשה מחט שלישים!?

אלא אמר רב זעירא:

אילו באו עליה שנים, אחד שלא כדרכה, ואחד כדרכה,

טו, א

יאמרו: בעל פגומה חמשים, בעל שלמה חמשים!?

אמר ליה אביי:

אי הכי, גבי עבד נמי יאמרו: עבד בריא שלישים, עבד מוכה שחין שלישים!?

אלא אמר אביי:

אמר קרא: "תחת אשר ענה" (דברים כב, כט),

מקלל דאיכא בושת ופגם.

רבא אמר:

דאמר קרא: "ונתן האיש השוכב עמה" (דברים כב, כט) הנאת שכיבה חמשים,

מקלל דאיכא מילתא אחריתי,

ומאי ניהו?

בושת ופגם.

¹¹⁸ כח מי ימצא איש נערה בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו. כט ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו

7. טו, א

רש"י

מתני'

נמצא האומר בפיו חמור. דנותן מאה סלע והעושה מעשה דאונס בתולה לא יהיב אלא נ' : גזר דין. שלא ליכנס לארץ : זה עשר פעמים. גבי מרגלים כתיב דמשמע על זה נתחתם :

גמ'

ממאי. דאומר בפיו חמור דמשמע דמשום לשון הרע בלבד קא יהיב להו דלמא משום הכי חמיר האי לשון הרע דגרים לה ביה קטלא : על שם רע. משום לשון הרע בלבד :

מתניתין

"במוציא שם רע"¹¹⁹ (דברים כב, יג-ט) להקל ולהחמיר. ביצד?

אחד שהוציא שם רע על גדולה שבכהונה, ועל קטנה שבשראל - נותן מאה סלע. נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה. שכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר: "וינסו אותי זה עשר פעמים"¹²⁰ (במדבר יד, כב-ג).

גמרא

ממאי? דלמא משום דקא גרים לה קטלא, דכתיב: "ואם אמת היה הדבר ... והוציאו את הנערה"¹²¹ (דברים כב, כ-כא)!

אמר רבא:

אמר קרא: "מי הוציא שם רע" (דברים כב, יט) - על שם רע שהוציא.

¹¹⁹ יג מי יקח איש אשה וקא אליה ושנאה. יד ושם לה עלילת דברים והוצא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים. טו ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה אל זקני העיר השערה. טז ואמר אבי הנערה אל הזקנים את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה. יז והנה הוא שם עלילת דברים לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר. יח ולקחו זקני העיר ההוא את האיש ויסרו אתו. יט וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה מי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו

¹²⁰ כב מי כל האנשים הראים את פבדי ואת אתתי אשר עשיתי במוצרים ובמדבר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי. כג אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה

¹²¹ כ ואם אמת היה הדבר הנה לא נמצאו בתולים לנערה. כא והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה מי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך

8. טו, א

וְכֵן מְצִינּוּ שְׁלֵא נִתְחַתֵּם גְזֵר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בְּמִדְבַר אֱלֹא עַל לְשׁוֹן הָרַע.

ממאי?

דלמא דאפתי לא מלא סאתן.

דאמר רב המנונא:

אין הקדוש ברוך הוא נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שְׁנַאמַר: **"במלאות ספקו יצר לו"**¹²² (איוב כ, כב)!

אמר ריש לקיש:

אמר קרא: **"וַיִּנְסוּ אוֹתֵי זֶה עֲשֵׂר פְעָמִים"**¹²³ (במדבר יד, כב), על זה, נתחתם גזר דין.

תניא:

"אמר רבי אלעזר בן פרטא:

בוא ודאה כמה גדול נח של לשון הרע, מנלו?

ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כן, המוציא שם רע על חבירו - על אחת כמה וכמה!"

ממאי?

דלמא משום רבי חנינא בר פפא,

דאמר רבי חנינא בר פפא:

דבר גדול, דברו מרגלים באותה שעה,

דקתיב: **"כי חזק הוא ממנו"**¹²⁴ (במדבר יג, לא),

אל תיקרי **"כי חזק הוא ממנו"**, אלא: **"ממנו"**, כפיכּוּל, בעל הבית אין יכול להוציא פליו משם!

אלא אמר רבה אמר ריש לקיש:

אמר קרא: **"וַיִּמְוֹתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דִבַּת הָאֶרֶץ רָעָה"**¹²⁵ (במדבר יד, לז) - על דבת הארץ שהוציאנו.

¹²² במלאות ספקו יצר לו כל יד עמל תבואנו

¹²³ כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי

¹²⁴ והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו

¹²⁵ וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה כמגפה לפני ה'

רש"י
במלאות ספקו יצר לו. כשתמלא סאתו בעונות הרבה אז יצר לו תבא עליו צרה: על זה נתחתם. ולא משום צירוף דאחריני: בעל הבית. הקדוש ברוך הוא: על דבת הארץ. שהוציא קאמר דמתו:

9. טו, א-ב

רס"י

ממרים. מורדים :
שנותן לו רבו מתנה. פרנסה לדגים :
אחד ומחצה. דברעה כתיב (שמות יד) שש מאות רכב ובסיסרא כתיב (שופטים ד) תשע מאות רכב :
אל תצאו. בשבת ללקוט :
בשליו ראשון. כשהתחיל המן לירד היה שליו יורד עמו כדכתיב (שמות טז) ויהי בערב ותעל השליו וגוי' ובבקר היתה שכבת הטל וגוי' ולאחר זמן מרובה התאוו יותר :
במדבר פארן. מעשה מרגלים :

["שנאמר: וינסו אותי זה עשר פעמים"¹²⁶ (במדבר יד, כב-כג).]

תניא:

"אמר רבי יהודה:

עשר נסיונות ניסו אבותינו להקדוש ברוך הוא: שנים בים,

ושנים במים,

שנים במן,

שנים בשליו,

אחת בעגל,

ואחת במדבר פארן.

"שנים בים" - אחת בירידה ואחת בעלייה.

בירידה - דכתיב: "המבלי אין קברים במצרים"¹²⁷ (שמות יד, יא).

בעלייה - כדכתיב הונא, דאמר רב הונא: ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו,

כדכתיב בר מרי, דאמר רבה בר מרי:

מאי דכתיב: "וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמו"¹²⁸ (תהלים קו, ז-ח)?

מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה,

ואמרים: כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר.

אמר לו הקדוש ברוך הוא לשל ים: פלוט אותם ליבשה.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונותלה הימנו?

אמר לו: אני נותן לך אחד ומחצה שבהם.

אמר לפניו: רבוננו של עולם, כלום יש עבד שתובע את רבו?

אמר לו: נחל קישון יהיה ערב. מיד פלטן ליבשה,

דכתיב: "וירא ישראל את מצרים מת על"¹²⁹ (שמות יד, ל-לא).

"שנים במים" - במרה ובכרפדים.

במרה דכתיב: "ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות"¹³⁰ (שמות טו, כג),

וכתיב: "וילך העם על משה"¹³¹ (שמות טו, כד).

בכרפדים דכתיב: "ויהנו בכרפדים ואין מים לשתות"¹³² (שמות יז, א),

וכתיב: "וירב העם עם משה"¹³³ (שמות יז, ב).

"שנים במן":

דכתיב: "אל תצאו"¹³⁴ (שמות טז, כה), "ויצאו"¹³⁵ (שמות טז, כז).

"אל תותירו"¹³⁶ (שמות טז, יט), "ויתירו"¹³⁷ (שמות טז, כ).

"שנים בשליו" - בשליו ראשון ובשליו שני.

בשליו ראשון - "על סיר הבשר"¹³⁸ (שמות טז, ג, ג).

בשליו שני - "והאספסף אשר בקרבו"¹³⁹ (במדבר יא, ד).

"בעגל" - כדאיתיה (שמות לב).

"במדבר פארן" - כדאיתיה (במדבר יג).

¹²⁶ כב מי כל האנשים הראים את פבדי ואת אחתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי. כג אם יראו את

הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה

¹²⁷ ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים

¹²⁸ ו אבותינו במצרים לא השפילו נפלאותיה לא יכרו את רב חסדיה וימרו על ים בים סוף. ח ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתו

¹²⁹ לו ויושיע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים. לא וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה'

במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו

¹³⁰ ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה מי מרים הם על פן קרא שמה מרה

¹³¹ וילנו העם על משה לאמר מה נשתי

¹³² ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעייהם על פי יהוה ויהנו בכרפדים ואין מים לשתת העם

¹³³ וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתי ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את יהוה

¹³⁴ ויאמר משה אכלהו היום מי שבת היום ליהוה היום לא תמצאוה בשדה

¹³⁵ ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו

¹³⁶ ויאמר משה אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר

¹³⁷ ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויקצף עליהם משה

¹³⁸ ג ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מיתנו ביד יהוה בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו להם לשבע מי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה

להמית את כל הקהל הזה בערב. יג ויהי בערב ותעל השליו ותכס את המחנה ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה

¹³⁹ והאספסף אשר בקרבו התאוו וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר

10. טו, א-ב

רש"י

של עצם. שינים:
מה יתן לך ומה יוסיף לך. עוד
הקדוש ברוך הוא שמירה שלא
תספר לשון הרע:
האומרים ללשונו נגביר. כמי
שאומר מי אדון לנו דכופרים
בעיקר:
למצורע מוחלט. אלמא אצמית
דמתרגם לשון חליטה היינו
צרעת:
אותו לא אוכל. בהאי קרא לעיל
כתיב מלשני בסתר רעהו:
על גסי הרוח. להא דרב חסדא
דבהאי קרא דאותו לא אוכל
כתיב נמי גבה עינים:

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא:

מאי דכתיב: "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה" (תהלים קכ, ג)?

אמר לו הקדוש ברוך הוא ללשון: כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל,
כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים,
ולא עוד, אלא שהקפתי לך שתי חומות - אחת של עצם,
ואחת של בשר,

"מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה"?

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא:

כל המספר לשון הרע - כאילו פפר בעיקר,
שנאמר: "אשר אמרו ללשונו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו" (תהלים יב, ה).

ואמר רבי יוסי בן זימרא:

כל המספר לשון הרע - נגעים באים עלי, שנאמר:
"מלשני בסתר רעהו אותו אצמית"¹⁴⁰ (תהלים קא, ה),
וכתיב הַתָּם: "לצמיתות"¹⁴¹ (ויקרא כה, כג), ומתרגמינן: לחלוטין.
והתנן:

"אין בין מצורע מוסגר, למצורע מוחלט,
אלא: פריעה,

ופרימה"¹⁴² (ויקרא יג, מה) (מגילה ח:).

אמר ריש לקיש:

מאי דכתיב: "זאת תהיה תורת המצורע"¹⁴³ (ויקרא יד, ב)?
זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע.

ואמר ריש לקיש:

מאי דכתיב: "אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון" (קהלת י, יא)?
לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל נחש,
ואומרות: ארי דורס ואוכל,
זאב טורף ואוכל
אתה מה הנאה יש לך?
אומר להם: וכי מה יתרון לבעל הלשון?

ואמר ריש לקיש:

כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים,
שנאמר: "שתו בשמים פיהם ולשוונם תהלך בארץ" (תהלים עג, ט).

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא:

כל המספר לשון הרע ראוי לסוקלו באבן,
כתיב הכא: "אותו אצמית" (שם קא, ה),
וכתיב הַתָּם: "צמתו בבור חיי וידו אבן בי" (איכה ג, נג).

ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא:

כל המספר לשון הרע, אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם,
שנאמר: "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל"¹⁴⁰ (תהלים קא, ה),
אל תיקרי "אותו לא אוכל", אלא: 'אתו לא אוכל'.

ואיכא דמתני לה על גסי הרוח.

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא:

¹⁴⁰ מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל

¹⁴¹ והארץ לא תמכר לצמתת פי לי הארץ פי גרים ותושבים אתם עמדי

¹⁴² והצדוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא

¹⁴³ זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן

כָּל הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, אוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְגִיהֶנָּם: אָנִי - עָלְיוּ מְלַמְעָלָה, וְאַתָּה - עָלְיוּ מְלַמְטָה נְדוּנָנוּ,

שָׁנְאָמַר: "חֲצִי גְבוּר שְׁנוּנִים עִם גְּחָלֵי רִתְמִים" (תהלים קכ, ד),
אִין חֵץ אֶלָּא לְשׁוֹן,

שָׁנְאָמַר: "חֵץ שְׁחוּט לְשׁוֹנִים מִרְמָה דְּבַר" ¹⁴⁴ (ירמיהו ט, ז),
וְאִין "גְבוּר" אֶלָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,

שָׁנְאָמַר: "ה' בְּגְבוּר יִצָּא" ¹⁴⁵ (ישעיהו מב, ג),
"גְּחָלֵי רִתְמִים" - הֵינְנוּ גִיהֶנָּם.

אָמַר רַבִּי הֵמָּא בְּרַבִּי חֲנִינָא:

מַה תִּקְנֶתוּ שֶׁל מְסַפְרֵי לְשׁוֹן הָרַע?

אִם תִּלְמִיד חָכָם הוּא - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,

שָׁנְאָמַר: "מִרְפָּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים" ¹⁴⁶ (משלי טו, ד),

וְאִין "לְשׁוֹן" אֶלָּא לְשׁוֹן הָרַע,

שָׁנְאָמַר: "חֵץ שְׁחוּט לְשׁוֹנִים" (ירמיהו ט, ז),

וְאִין "עֵץ" אֶלָּא תּוֹרָה,

שָׁנְאָמַר: "עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ" ¹⁴⁷ (משלי ג, יח).

וְאִם עִם הָאֶרֶץ הוּא יִשְׁפִּיל דְּעֵתוֹ,

שָׁנְאָמַר: "וְסִלְףָּ בַּהּ שִׁבְרַת בְּרוּחַ" (משלי טו, ד).

רַבִּי אַחָא בְּרַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר:

סִיפֵר - אִין לוֹ תִקְנָה,

שֶׁכָּבֵד פָּרְתוּ דְּוַד בְּרוּחַ הַקְּדוֹשׁ,

שָׁנְאָמַר: "יִצְרַת ה' כָּל שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת לְשׁוֹן מִדְּבַרְתַּת גְּדוּלוֹת" (תהלים יב, ד).

אֶלָּא מַה תִּקְנֶתוּ שֶׁלֹּא יִבֵּא לְיַדֵּי לְשׁוֹן הָרַע?

אִם תִּלְמִיד חָכָם הוּא - יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה,

וְאִם עִם הָאֶרֶץ הוּא - יִשְׁפִּיל דְּעֵתוֹ,

שָׁנְאָמַר: "וְסִלְףָּ בַּהּ שִׁבְרַת בְּרוּחַ" (משלי טו, ד).

תְּנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל:

"כָּל הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע מַגְדִּיל עוֹנוֹת בְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ עֲבִירוֹת, עֲבוּדָה זָרָה וְגִילּוּי עֲרִיּוֹת וְשִׁפְכוֹת דָּמִים.

בְּתֵיב הַכָּא: "לְשׁוֹן מִדְּבַרְתַּת גְּדוּלוֹת" (תהלים יב, ד).

וּבְתֵיב בְּעֲבוּדָה זָרָה: "אֲנָא חֲטָא הָעַם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדוּלָה" ¹⁴⁸ (שמות לב, לא),

בְּגִילּוּי עֲרִיּוֹת בְּתֵיב: "וְאִיךָ אַעֲשֶׂה הַרְעָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת" ¹⁴⁹ (בראשית לט, ט).

בְּשִׁפְכוֹת דָּמִים בְּתֵיב: "גְּדוּל עוֹנֵי מְנַשָּׂא" ¹⁵⁰ (בראשית ד, ג).

"גְּדוּלוֹת" - אֵימָא תִרְתִּי!

הִי מִינֵיהּוּ מַפְקָא?

בְּמַעְרְכָא אָמְרִי:

לְשׁוֹן תְּלִיתָאִי,

קָטִיל תְּלִיתָאִי,

הוֹרָג: לְמַסְפְּרוֹ,

וְלִמְקַבְּלוֹ,

וְלֵאוּמְרוֹ.

¹⁴⁴ חֵץ שְׁחוּט לְשׁוֹנִים מִרְמָה דְּבַר בְּפִיו שְׁלוֹם אֶת רַעְיוֹ וְדַבֵּר וּבְקִרְבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ

¹⁴⁵ יְהוָה בְּגְבוּר יִצָּא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת וְעִיר קְנָאָה יִרְעֵ אֶף יִצְרִיחַ עַל אֹיְבָיו יִתְגַּבֵּר

¹⁴⁶ מִרְפָּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים וְסִלְףָּ בַּהּ שִׁבְרַת בְּרוּחַ

¹⁴⁷ עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתַמְכִּיחַ מֵאֲשֶׁר

¹⁴⁸ וְיִשָּׁב מִשָּׂחָ אֵל יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנָא חֲטָא הָעַם הַזֶּה חֲטָאָה גְּדוּלָה וַיַּעֲשִׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב

¹⁴⁹ אֲנִינּוּ גְדוּל בְּבֵית הוָה מִמֶּנִּי וְלֹא חֲשֵׁךְ מִמֶּנִּי מֵאוֹמַחַ מִי אִם אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אֶת אֲשֶׁר וְאִיךָ אַעֲשֶׂה הַרְעָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת וְחֲטָאתִי לֵאלֹהִים

¹⁵⁰ וַיֹּאמֶר קוֹן אֵל יְהוָה גְּדוּל עוֹנֵי מְנַשָּׂא

רַס"י

נדונונו גרסיי:

וסלף בה. מי שסולף בה וחפץ לסלקה שלא תהא בו עוד ישבור רוחו:

כרתו. לשון כרת:

הי מינייהו מפקא. הא בכולהו כתיב גדולות הלכך כולהו אתו:

לישנא תליתאי. זה לשון הרכיל שהיא שלישית בין אדם לחבירו לגלות לו סוד:

לאומר. לרכיל עצמו שמתוך מריבה שנופלת בין השנים הורגין זה את זה והורגין גואלי הדם את הרכיל שההרג בא על ידו:

רש"י

דבעי מיית בלישניה. יעסוק
 בדברי שטות ונבלה:
 דבעי חיי בלישניה. יעסוק
 בתורה:

אמר רבי חמא ברבי חנינא:

מאי דכתיב: "מִזֹּת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן"¹⁵¹ (משלי יח, כא)?

וכי יש יד ללשון?

לומר לה: מה יד ממיתה אף לשון ממיתה.

אי: מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך לה, אף לשון אינה ממיתה אלא בסמוך לה?

תלמוד לומר: "חַץ שְׁחוּט לְשׁוֹנָם"¹⁵² (ירמיהו ט, ז).

אי: מה חץ עד ארבעים וחמישים אמה, אף לשון עד ארבעים וחמישים אמה?

תלמוד לומר: "שִׁתּוֹ בְּשִׁמּוֹם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהְלַךְ בְּאֲרָץ" (תהלים עג, ט).

וכי מאחר דכתיב: "שִׁתּוֹ בְּשִׁמּוֹם פִּיהֶם" (תהלים עג, ט), "חַץ שְׁחוּט לְשׁוֹנָם" (ירמיהו ט, ז) למה לי?

הא קמשמע לן: דקטיל כחץ.

וכי מאחר דכתיב: "חַץ שְׁחוּט לְשׁוֹנָם", "מִזֹּת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן" (משלי יח, כא) למה לי?

לכדרבא,

דאמר רבא:

דבעי חיים בלישניה, דבעי מיתה בלישניה.

¹⁵¹ מִזֹּת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן וְאַהֲבִיָּה יֹאכַל פְּרִיָּה

¹⁵² חַץ שְׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דְּבַר בְּפִי שְׁלוֹם אֶת רַעְיוֹ וְדָבַר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ

11. טו, ב - טז, א

רפ"י

נורא בי פלניא. דמשמע עשיר הוא וכל שעה מצוי אש בביתו לבשל תבשילין:
גלויי מילתא בעלמא הוא. הואיל ואינו אומרה בלשון הרע אלא מגלה לאותן שמבקשין אור לכו לבית פלוני:

דמיתאמרא באפי מרה. שהמרגל אומרה בפני האומר עליו:

והזרתי לאחורי. לראות מי יעמוד אחורי שאף בפני הבעלים אני אומרה אלמא לאו לישנא בישא חשיבא ל"א שאם באו הבעלים ואמרו למה אמרת כן לא הזרתי בי לאמר לא אמרתי אלא בפניהם הודיתי:

דמיתאמרא באפי תלתא. שהבעלים אמרוה בפני גי המגלה אותה אינו לשון הרע שזה גילה תחלה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש דמידע ידע דסופה להגלות דחברך חברא אית ליה וזה מגלה לחבירו וזה לחבירו עד שידע:

מברך רעהו בקול גדול וגו' קללה תחשב לו. אותה ברכה קללה היא לו לחבירו:

ושמעין אינשי. אלמי שהוא עשיר ואזלי ואנסי ליה לממוניה ל"א אנסי ליה שמתאכסנין אצלו אורחין עד שמכלין ממונו:
בא לידי רעתו. שכשהוא מספר בטובתו יותר מדאי הוא עצמו אומר חוץ ממדה רעה זו שבו או אחרים שומעין שזה משבחו ואומרים הלא מדת כך וכך בידו:

היכי דמי לישנא בישא?

רבה אומר:

כגון דאמר: "איכא נורא בי פלניא".

אמר ליה אביי:

מאי קא עביד? גלויי מילתא בעלמא הוא!

אלא דמפיק בלישנא בישא,

דאמר: היכא משתבח נורא אלא בי פלניא.

אמר רבה:

כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה - לית בה משום לישנא בישא.

אמר ליה:

כל שכן חוצפא ולישנא בישא!

אמר ליה:

אנא פרבי יוסי סבירא לי,

דאמר רבי יוסי: מימי לא אמרתי דבר וחרתי לאחורי.

אמר רבה בר רב הונא:

כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא - לית בה משום לישנא בישא.

טז, א

מאי טעמא?

חברך חברא אית ליה,

וחברא דחברך חברא אית ליה.

פי אתא רב דימי אומר:

מאי דכתיב: "מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם, קללה תחשב לו" (משלי כו, יד)?

כגון דמיקלע לאושפיזא וטרחו קמיה שפיר,

למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר: רחמנא ניברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי!

ושמעין אינשי ואזלין ואנסין ליה.

תני רב דימי אחוה דרב ספרא:

לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו,

שמתוך טובתו בא לידי רעתו.

איכא דאמרי:

רב דימי אחוה דרב ספרא חלש,

על רב ספרא לשיולי ביה,

אמר להו: תיתי לי דקיימי כל דאמר רבנן.

אמר ליה:

הא מי מקיימת: לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי גנותו?

אמר להו:

לא שמיעא לי,

ואי הוה שמיעא לי קיימתה.

12. טז, א-ב

רפ"י

צרות העין. שצרה עינו באחרים ואינו מהנה שכיניו מכליו ע"י שאלה:
 אותו אצמית. ואוקימנא לעיל דהיינו נגעים:
 אל יכרת מבית יואב. מפני שהרג את אבנר:
 הואל. השבע ששלחך אלישע וקח ככרים:
 ובחזקתו גבה לבו וגו'. בעוזיהו משתעי:
 שייחד ביתו. כלי תשמישו שלא השאילם לאחרים:
 למה נסמכה כו'. בפרשת ואתה תצוה נסמכה ענין המילואים לבגדי כהונה:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן:
 על שבעה דברים נגעים באין: על לשון הרע,
 ועל שפיכות דמים,
 ועל שבועת שוא,
 ועל גילוי ערוה,
 ועל גסות הרוח,
 ועל הגזל,
 ועל צרות העין.

"על לשון הרע" -

דכתיב: "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית"¹⁵³ (תהלים קא, ה).

"על שפיכות דמים" -

דכתיב: "ואל יכרת מבית יואב זב ומצרע"¹⁵⁴ וגו' (שמואל ב' ג, כט).

"ועל שבועת שוא" -

דכתיב: "ויאמר נעמן הואל קח פפרים"¹⁵⁵ (מלכים ב' ה, כג),
 וכתיב: "וצרעת נעמן תדבק בך"¹⁵⁶ (מלכים ב' ה, כז).

"ועל גילוי ערוה" -

דכתיב: "וינגע ה' את פרעה נגעים"¹⁵⁷ (בראשית יב, יז).

"ועל גסות הרוח" -

דכתיב: "ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול בה' אלהיו... והצרעת זרחה במצחו"¹⁵⁸ (דברי הימים ב' כו, טז; יט).

"ועל הגזל" -

דכתיב: "וצוה הפהו ופנו את הבית"¹⁵⁹ (ויקרא יד, לו),

תנא:

"הוא - נונס ממון שאינו שלו,
 יבא הפהו - ויפזר ממונו".

"ועל צרות העין" -

דכתיב: "ובא אשר לו הבית"¹⁶⁰ (ויקרא יד, לה).

ותנא דבי ישמעאל:

"מי שמיוחד ביתו לו".

איני?! והא אמר רבי ענני בר ששון:

למה נסמכה פרשת בגדי כהונה (שמות כח) לפרשת קרבנות (שמות כט)?

לומר לה: מה קרבנות - מכפרין,

אף בגדי כהונה - מכפרין.

¹⁵³ מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל

¹⁵⁴ יהלו על ראשו יואב ואל כל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בפלף ונפל בחרב וחסר לחם

¹⁵⁵ ויאמר נעמן הואל קח פפרים ויפרץ בו ויצר פפרים כסף בשני חרטים ושתי חלפות בגדים ויתן אל שני נערו וישאו לפניו

¹⁵⁶ וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם ויצא מלפניו מצרע פשל

¹⁵⁷ וינגע יהוה את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שדי אשת אבדו

¹⁵⁸ טז ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעול ביהוה אלהיו ויבא אל היכל יהוה להקטיר על מזבח הקטרת

¹⁵⁹ יט ויצר עוהו ובגדו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית יהוה מעל למזבח הקטרת

¹⁵⁹ וצוה הפהו ופנו את הבית בטרם יבא הפהו לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כן יבא הפהו לראות את הבית

¹⁶⁰ ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר קנע נראה לי בבית

רש"י

ויטבלו את הכתנת בדם. רמז היה להם שטבילת כפרת דמים עולה ע"י כתנת: אין אפוד ותרפים. בזמן שאין אפוד הוי עון תרפים: שבקול. פעמוני המעיל נשמעין על מעשה קול לשון הרע ואת אמרת נגעים אתו עליה: אהנו מעשיו. שנתקוטטו על ידו ואי קשיא אמאי לא מוטיב ליה משפיות דמים וגילוי עריות דקאמר לעיל נגעים באין עליהם והכא תניא דבגדי כהונה מכפרין תריץ דהא דתני בגדי כהונה מכפרין לאו עליה דידיה אלא על האחרים שעל ידו נעשין דבשפיות דמים כתיב (במדבר לה) כי הדם הוא יחניף וגוי ובגילוי עריות כתיב (ויקרא יח) ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה אבל לשון הרע לא אשכחן דמיענשי ביה אחריני: שבחשאי. קטורת נעשית בהיכל בחשאי כדתניא בפרק הוציאו לו במסכת יומא (דף מד.) פורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה לשון הרע בחשאי הוא:

פתונת - מכפרת על שפיות דמים,

דכתיב: "ויטבלו את הכתנת בדם" ¹⁶¹ (בראשית לו, לא).

מכנסים - מכפרים על גילוי עריות,

דכתיב: "ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה" ¹⁶² (שמות כח, מב).

מצנפת - מכפרת על גסי הרוח,

כדכתיב חנינא,

דאמר רבי חנינא:

יבא דבר שבגובה, ויכפר על מעשה גובה.

אבנט - מכפרת על הרהור הלב, אהיכא דאיתיה ¹⁶³.

חושן - מכפר על הדינון,

דכתיב - "ועשית חושן משפט" ¹⁶⁴ (שמות כח טו).

אפוד - מכפר על עבודה זרה,

דכתיב: "אין אפוד ותרפים" ¹⁶⁵ (הושע ג, ד).

מעיל - מכפר על לשון הרע,

אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שבקול, ויכפר על מעשה הקול.

ציץ - מכפר על מעשה עזי פנים.

כתיב הכא: "והיה על מצח אהרן" ¹⁶⁶ (שמות כח, לח),

וכתיב התם: "ומצח אשה זונה היה לה" ¹⁶⁷ (ירמיה ג, ג)!

לא קשיא:

הא - דאהנו מעשיו,

הא - דלא אהנו מעשיו.

אי "אהנו מעשיו" - אתו נגעים עליה.

אי לא אהנו מעשיו - מעיל מכפר.

והאמר רבי סימון אמר רבי יהושע בן לוי:

שני דברים לא מצינו להם בקרבנות כפרה,

בדבר אחר מצינו להם כפרה,

שפיות דמים ולשון הרע,

שפיות דמים - בעגלה ערופה ¹⁶⁸ (דברים כא, ח),

ולשון הרע - בקטרת,

דתניא רבי חנינא:

"למדנו לקטרת שמכפרת,

דכתיב: "ויתן את הקטרת ויכפר על העם" ¹⁶⁹ (במדבר יז, יב).

ותנא רבי ישמעאל:

"על מה קטרת מכפרת?

על לשון הרע.

אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שבחשאי, ויכפר על מעשה חשאי."

¹⁶¹ ויקחו את פתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם

¹⁶² ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו

¹⁶³ בכתבי יד עתיקים לא נמצא. גירסת וילנא: (דכתיב: "והיה על לב אהרן" (שמות כח, ל))

¹⁶⁴ ועשית חושן משפט מעשה השב ממעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משוך תעשה אתו

¹⁶⁵ כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים

¹⁶⁶ והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' והיה

¹⁶⁷ וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה היה לה מאנת הכלם

¹⁶⁸ כפר לעמך ישראל אשר פדית והנה ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם

¹⁶⁹ ויקח אהרן דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על העם

רַש"י

קשיא שפיכות דמים וכו'.
 דקאמרינן לעיל בגדי כהונה
 מכפרין על אחרים וקא חזינן
 דעגלה ערופה מכפרת על אחרים
 דעל ההורג אינה מכפרת
 דקיימא לן בסוטה (דף מו:)
 שאם נתערפה העגלה ואח"כ
 נמצא ההורג מנין שהוא נהרג
 תלמוד לומר ולא רץ לא יכופר
 וגו' :

קשיא לשון הרע. דלעיל דקתני
 דבגדי כהונה מכפרין :
 לא ידיע מאן קטליה. עגלה
 מכפרת :

בר קטלא הוא. וכל כמה דלא
 מיקטל לא מיכפרי אחרני
 דכתיב (במדבר לה) ולא רץ לא
 יכופר וגו' :
 בצינעא. דמעשה חשאי קטרת
 מכפרת :

קְשִׁיָא שְׁפִיכוּת דְּמִים אֲשֶׁפִיכוּת דְּמִים!
 קְשִׁיָא לְשׁוֹן הָרַע אֲלֶשׁוֹן הָרַע!

"שְׁפִיכוּת דְּמִים אֲשֶׁפִיכוּת דְּמִים" - לָא קְשִׁיָא:
 הָא - דִּידִיעַ מֵאֵן קְטָלִיהּ,
 הָא - דְּלֵא יְדִיעַ מֵאֵן קְטָלִיהּ.

דִּידִיעַ מֵאֵן קְטָלִיהּ - בַּר קְטָלֵא הוּא!

בְּמִזֵּיד,
 וְלֵא אֲתָרוּ בֵּיהּ.

"לְשׁוֹן הָרַע אֲלֶשׁוֹן הָרַע" - לָא קְשִׁיָא:

הָא - בְּצִינְעָא,
 הָא - בְּפִרְהֶסְיָא. טז, ב

13. טז, ב

רפ"י

בפרהסיא. דאמעשה קול הוא מעיל מכפר :
הוא הבדיל. שעל לשון הרע באו נגעים עליו :
פטיט. לשון קול היוצא בחשאי ובלע"ז פוליי"ר :
יביא קרבן פטיט. שהצפרים צועקין בכל שעה :

בָּעָא מִיְנִיה רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נָדָב מְרַבֵּי חֲנִינָא,
 וְאָמְרֵי לָהּ: רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נָדָב חֲתַנְיָה דְרַבֵּי חֲנִינָא מְרַבֵּי חֲנִינָא,
 וְאָמְרֵי לָהּ: מְרַבֵּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי:
 מַה נִּשְׁתַּנָּה מְצוּרַע, שְׁאָמְרָה תּוֹרָה: **"בְּדָד יֵשֵׁב מַחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבֹו"**¹⁷⁰ (ויקרא יג, מו)?
 הוא הַבְּדִיל בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ,
 בֵּין אִישׁ לְרַעְהוּ,
 לְפִיכָד אָמְרָה תּוֹרָה: **"בְּדָד יֵשֵׁב"** וְגו'.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לִוִּי:
 מַה נִּשְׁתַּנָּה מְצוּרַע, שְׁאָמְרָה תּוֹרָה יָבִיא **"שְׁתֵּי אֵיבָרִים"**¹⁷¹ (ויקרא יד, א-ז) לְטַהַרְתּוֹ?
 אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: הוּא עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה פְטִיט,
 לְפִיכָד אָמְרָה תּוֹרָה: יָבִיא קָרְבָן פְטִיט.

¹⁷⁰ כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בְּדָד יֵשֵׁב מַחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבֹו
¹⁷¹ א וידבר יהוה אל משה לאמר. ב ואת תהיה תורת המצוה ביום טהרתו והובא אל הכהן. ג ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע. ד ויצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארו ושני תולעת ואזב. ה ויצוה הכהן ושהט את הצפור האחת אל פלי הרשע על מים חיים. ו את הצפור החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב וטבל אותם ואת הצפור החיה בדם הצפור השחטה על המים החיים. ז והנה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את הצפור החיה על פני השדה

14. טז, ב

רפ"י

יכול לא יכנו. על דבר תוכחה :
יסטרנו. כלאחר יד :
ופניו משתנין. שיוכיחנו ברבים
 להלבין פניו :
קיסם. כלומר עון קטן שבידך זה
 יכול לומר לו טול אתה עון גדול
 שבידך הלכך אין יכולין להוכיח
 שכולן חוטאים :
שיודע להוכיח. דרך כבוד שלא
 יהו פניו משתנין :
קובל עליו. כשהייתי רואה בו
 דבר גנאי :
תוכחה לשמה. לשם שמים :
ועונה שלא לשמה. שעושה עצמו
 עניו שאינו רוצה להוכיחו ואותה
 עונה שלא לשם שמים הוא אלא
 שלא ישנאנו :
דאמר מר. במסכת עבודה זרה
 בפ"ק (דף כ:) עונה גדולה מכולן
 דכתיב יען משח אותי לבשר
 ענוים לבשר חסידים לא נאמר :
אמר ליה רבי חייא. לשמואל חזי
 מר דקא מצער לן רב הונא שמכה
 וחובט אותי :
כי נפק. חייא בר רב אמר ליה רב
 הונא לשמואל להכי מצערנא
 ליה דהכי והכי עביד דברים
 מגונים והיינו עונה שלא לשמה
 דלא אמר ליה בפניו ושלא בפניו
 סיפר בגנותו :

תנו רבנן:

"לא תשנא את אחיך בלבבך"¹⁷² (ויקרא יט, ז),
יכול לא יכנו,
לא יסטרנו,
ולא יקללנו¹⁷³?
תלמוד לומר: "בלבבך" - שנאה שבלב הפתוב מדבר.
מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו?
שנאמר: "הוכח תוכיח" (ויקרא יט, ז),
הוכיחו ולא קבל - מנין שיחזור ויוכיחנו?
תלמוד לומר: "תוכיח", מכל מקום.
יכול אפילו משתנים פניו?
תלמוד לומר: "לא תשנא עליו חטא" (ויקרא יט, ז).

תניא:

"אמר רבי טרפון:
תמה¹⁷⁴ **אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה.**
אם אמר לו: "טול קיסם מבין עיניך",
אמר לו: "טול קורה מבין עיניך".
אמר רבי אלעזר בן עזריה:
תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח.
ואמר רבי יוחנן בן נורי:
מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה רבי עקיבא על ידי,
שהייתי קובל עליו לפני רבו שמעון ברבי,
ובל שבו שהוספתי בו אהבה,
לקיים מה שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט, ח).

כעא מיניה רבי יהודה בריה דרבי שמעון:
 תוכחה לשמה,
 ועונה שלא לשמה - הי מינייהו עדיפא?

אמר ליה:

ולא מודית דעונה לשמה עדיפא?
 דאמר מר: עונה גדולה מכולם.
 שלא לשמה נמי עדיפא.
 דאמר רב יהודה אמר רב:
 לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה,
 שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

היכי דמי תוכחה לשמה?

ועונה שלא לשמה?

פי הא דרב הונא ורבי בר רב הווי יתבי קמיה דשמואל,
 אמר ליה חייא בר רב: חזי מר, דקא מצער לי!
 קביל עליה דתנו לא מצער ליה.
 בתר דנפיק, אמר ליה: הכי והכי קא עביד.
 אמר ליה: אמאי לא אמרת ליה באנפיה?
 אמר ליה: חס לי דליכסוף זרעיה דרב על ידי!

¹⁷² לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשנא עליו חטא

¹⁷³ מסורת השי"ס וכתבי יד. גירסת וילנא: יקלקלנו

¹⁷⁴ מסורת השי"ס. גירסת וילנא: (תמיהני)

15. טז, ב

רס"י

עד היכן. אדם חייב להוכיח את חברו:
עד הכאה. עד שיקצוף זה ויכה את המוכיח:
עד קללה. שיקלל את המוכיח:
יהונתן הוכיח לשאול. עד שקצף שאול:

[מניין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו?]
שנאמר: "**הוכח תוכיח**" (ויקרא יט, יז),
 הוכיחו ולא קבל - מניין שיחזור ויוכיחנו?
תלמוד לומר: "**תוכיח**", מפל מקום".]

עד היכן תוכחה?

רב אמר:
עד הפאה.

ושמואל אמר:
עד קללה.

רבי יוחנן אמר:
עד נזיפה.

כתנאי:
"רבי אליעזר אומר:
עד הפאה.
רבי יהושע אומר:
עד קללה.
בן עזאי אומר:
עד נזיפה".

אמר רב נחמן בר יצחק:
 ושלשתן מקרא אחד דרשו: "**ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדו**"¹⁷⁵ (שמואל א' כ, ל),
 וכתוב: "**ויטל שאול את החנית עליו להמותו**"¹⁷⁶ (שמואל א' כ, לג).
 למאן דאמר: "**עד הפאה**" - דכתיב: "**להמותו**" (שמואל א' כ, לג).
 ולמאן דאמר: "**עד קללה**" - דכתיב: "**לבשתך ולבשת ערות אמה**" (שמואל א' כ, ל).
 ולמאן דאמר: "**עד נזיפה**" - דכתיב: "**ויחר אף שאול**" (שמואל א' כ, ל).

ולמאן דאמר: "**נזיפה**" - דכתיב: "**הפאה**" ו'קללה'!

שאני התם, דאגב חביבותא יתירא דהוה ביה ליהונתן בדרוד, מסר נפשיה טפי.

¹⁷⁵ ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדו הלא ידעתי כי בחר אתה לכן ושי לבשתך ולבשת ערות אמה
¹⁷⁶ ויטל שאול את החנית עליו להמותו וידע יהונתן כי קלה היא מעם אביו להמית את דוד

16. טז, ב

רש"י

שיכה. בעל הבית את האכסנאי או את אשתו:
עד שיפשיל. בעל הבית כלי האכסנאי לאחוריו להשליכם מן הבית:
בהפשלה ובהכאה. דאכסנאי גופיה כ"ע לא פליגי דתו לא מצי קאי: שמואל סבר כיון דלדידה אינו מכה מאי נפקא ליה מיניה הלכך עד הפשלה:
לאטרודי. להתקוטט:
וכל כך למה. לו לסבול:
אכסנאי. המשנה מאכסניא שלו:
פוגם. בעל הבית:
ונפגם. הוא עצמו דאמרי אינשי כמה קשים אלו שלא יוכלו לדור יחד:
למסעיו. בדרך שהיה רגיל לחנות ממסע למסע שלא שינה בית מלוניו:
דאקראי. כגון אכסנאי שבדרך שלן שם במקרה בעלמא ששקעה לו שם חמה למאן דאמר מאהלו לא חשיב אלא אכסניא קבועה ומאן דאמר ממסעיו חשיב אפילו דאקראי:

עד היכן לא ישנה אדם באכסניא שלו?

רב אמר:

עד הפאה.

ושמואל אמר:

עד שיפשלו לו פליו לאחוריו.

בהפאה דידיה - כולי עלמא לא פליגי,

בהפשלת פליו לאחוריו - כולי עלמא נמי לא פליגי,

כי פליגי בהפאה דדביתהו,

מר סבר: כיון דלדידה לא מצער ליה מאי נפקא ליה מינה?

ומר סבר: אתי לאטרודי.

וכל כך למה?

דאמר מר: "אכסנאי פוגם ונפגם".

אמר רב יהודה אמר רב:

מנין שלא ישנה אדם באכסניא שלו מן התורה?

שנאמר: "אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה"¹⁷⁷ (בראשית יג, ג).

רבי יוסי ברבי חנינא אמר:

מהכא: "וילך למסעיו" (בראשית יג, ג).

מאי בינייהו?

איכא בינייהו:

אכסנאי דאקראי.

¹⁷⁷ וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלו בתחלה בין בית אל ובין העי

17. טז, ב

אמר רבי יוחנן:

מניין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו?
 שנאמר: "וישלח המלך שלמה ויקח את הירם מצד,
 בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי,
 ואביו איש צרי הרש נחושת"¹⁷⁸ (מלכים א ז, יג-יד).

ואמר ר' מר:

אימיה מבית דן¹⁷⁹ (דברי הימים ב' ב, יג),
 וכתוב: "ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן הרש"¹⁸⁰ (שמות לח, כג).

¹⁷⁸ יג וישלח המלך שלמה ויקח את הירם מצד. יד בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי הרש נחושת וימלא את הקמה ואת התבונה ואת הדעת לעשות כל מלאכה בנחשת ויבוא אל המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו

¹⁷⁹ בן אשה מן בנות דן ואביו איש צרי יודע לעשות פזע ובכסף בנחשת בפרזל באבנים ובעצים בארגמן בתכלת ובבוץ ובמרמיל ולפתח כל פתוח ולחשב כל מחשבת אשר ינתן לו עם חכמיו וחכמי אדני דויד אביו

¹⁸⁰ ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן הרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש

18. טז, ב - יז, א

רש"י

תכלית יסורין. סוף מדת יסורין כלומר יסורין שאין פחותין מהן: ואינו מתקבל עליו. שאינו למדתו כהגון וצער הוא לו: למזוג. כוס של יין במים חמין: נהפך לו חלוקו. שלא לבשה כסדר וצריך להופכה ולפושטה: שלש ועלו בידו שתיים. איכא טירחא למיהדר ולמשקל שלישיית: וכל כך למה. כלומר למאי הילכתא הווי יסורין: קיבל עולמו. כל מנוחתו לעתיד ואי עבר עליה חד מהנד הרי הוא יסורין: פורענות מזדמנת לו. למי שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין: מפני התוכחה. שהיה מוכיח להם מעשיהם:

עד היכן תקלית יסורין?

אמר רבי אלעזר:

כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו.

מתקיף לה רבא זעירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: גדולה מזו אמרו: אפילו נתפוגנו למזוג בחמין ומזגו לו בצונן, בצונן ומזגו לו בחמין,

ואת אמרת פולי האי?!

מר בריה דרבינא אמר:

אפילו נהפך לו חלוקו.

רבא ואיתימא רב חסדא ואיתימא רבי יצחק,

ואמרי לה במתניתא תנא:

אפילו הושיט ידו לפנים ליטול שלש ועלו בידו שתיים.

דיוקא שלש ועלו בידו שתיים.

אבל שתיים ועלו בידו שלש - לא,

דליקא טירחא למישדריהו.

וכל קה למה?

דתניא רבי ישמעאל:

"כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין - קיבל עולמו".

במערבא אמר:

פורענות מזדמנת לו.

י,א

תניא:

"רבי אלעזר הגדול אומר:

אלמלא בא הקדוש ברוך הוא עם אברהם ויצחק ויעקב בדיו,

אין יכולין לעמוד מפני תוכחה,

שנאמר: "ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה',"

את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם" (שמואל א יב, ז).

19. יז, א

רש"י

מאי דכתיב זה דור דורשיו.
 דמקיש דור לדורשיו:
למעלותא. לענין חסידות: מאי
 שנא דכתיב ביהויקים וצדקיהו
 בראשית לפי שביקש הקב"ה
 להפוך מעשה בראשית בימיהם:
תוקפא. כעס:
ניחותא. נוח לרצות:
 הדרן עלך יש בערכין

"זה דור דרשיו מבקשי פניה יעקב סלה" (תהלים כד, ו),
 פליגי בה רבי יהודה נשיאה ורבנן,
 חד אמר: דור הוא לפי פרנס,
 וחד אמר: פרנס לפי דורו.

למאי הלכתא?
 אלימא למעלותא, דמר סבר: אי מעלי דרא מעלי פרנס,
 ומר סבר: אי מעלי פרנס מעלי דרא,
 הא איכא צדקיה, דהנה מעלי ודריה לא הנה מעלי!
 והא יהויקים, דלא הנה מעלי ודריה הנה מעלי!

דאמר רבי יוחנן משום **רבי שמעון בן יוחי:**
 מאי דכתיב: "**בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה**"¹⁸¹ (ירמיהו כו, א),
 ו"**בראשית ממלכת צדקיה**"¹⁸² (ירמיהו כח, א)?
 ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים,
 כיון שנסתכל בדורו, נתיישבה דעתו.
 ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו,
 כיון שנסתכל בצדקיהו, נתיישבה דעתו!

אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן.

הדרן עלך יש בערכין

¹⁸¹ בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה מאת יהוה לאמר
¹⁸² ויהי בשנה החיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה (בשנת) בשנה הרבעית בהדש החמישי אמר אלי חנניה בן עוזר הנביא אשר מגבעון
 בבית יהוה לעיני המהנים וכל העם לאמר